

СОЦІАЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ ОСІБ ІЗ АЛКОГОЛЬНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ

Стаття присвячена розгляду соціальних очікувань осіб із алкогольною залежністю, їх впливу на розвиток особистості.

Ключові слова: соціальні очікування, залежність, алкогольна залежність, особистість алкогольно залежних.

The article is devoted to the consideration of social expectations of people with alcohol dependence, their impact on personality development.

Key words: social expectations, dependence, alcohol dependence, personality of alcoholics.

Трансформація суспільної системи світу загалом відбувається у складних соціокультурних умовах. Традиційні компоненти ціннісної системи, типи колективної свідомості, які склалися упродовж століть, домінуючі стратегії соціальної поведінки, – зазвичай гальмують засвоєння модернізаційних норм і укорінення сучасних настанов.

Однією із цих укорінених складових ціннісної системи є значна «повага» до алкоголю, який супроводжує особистість при подіях різного характеру: від радості підвищення на роботі до втрати близької людини. Алкоголь є незмінним супутником життя людини від її дорослішання і до самої смерті.

Нині спостерігається тенденція до зниження нижньої планки віку, в якому людина вперше споживає алкоголь. Це призводить у майбутньому до збільшення кількості осіб, які знаходяться або на стадії побутового алкоголізму, або перебувають на амбулаторному лікуванні у психіатричних закладах через алкогольну залежність, що завдає деструктивного впливу як самій особистості в плані соматичного та психічного здоров'я, так і людям навколо, які певним чином мають взаємодіяти із таким індивідом [4, с. 532].

Щодо проблеми соціальних очікувань варто зазначити, що людина постійно пов'язана із ними, починаючи від побутових щоденних трансакцій та інтеракцій, і, закінчуючи вибором життєвого шляху та професійної спрямованості. У зрілої особистості вони мають конкретний характер і завжди спрямовані в майбутнє, адже це процес очікування конкретного явища, події або факту, які тільки мають трапитися.

З цього ми можемо зробити висновок, що соціальні очікування можуть справляти вплив на вибір способу поведінки особистості, зокрема, на вибір шляху алкогольної залежності та її наслідків, а значить, трансформація соціальних очікувань у конструктивне русло, підвищення їх рівня прояву зможе чинити позитивну роль у корекції залежної поведінки такої особистості.

Становлення механізму формування соціальних очікувань відбувається ще в дитячому віці. Дослідник І. Попович визначив, що початок їх формування знаменується переживанням емоцій, реалізацією мнених образів, прогнозуванням, очікуванням відповідних дій від персонажів мультфільмів, казок, розповідей [3, с. 160].

Соціальні очікування більшою мірою визначають зміст та траєкторію поведінки особистості. Реальна дійсність, яка відображена через соціальні очікування, детермінує діяльність та соціальну поведінку людини. Соціальні очікування беруть участь у регулюванні дій як окремих індивідів, так і соціальних груп, а також демонструють їх спрямованість, світовідчуття, ціннісні орієнтації та установки. J. Rotter вважає, що індивід погоджує свою поведінку з очікуваннями близьких і власними очікуваннями від навколишнього соціального світу [7, с.154].

На думку українських дослідників Т. Єрескової та О. Мазурика, соціальні очікування особливо яскраво проявляються у ситуаціях, коли соціальні суб'єкти актуалізують питання про можливі виходи із ситуації соціальної невизначеності та при ймовірності її виникнення. Формування соціальних очікувань беззаперечно пов'язане із диференціацією очікувань соціальних груп щодо своїх дій та передбачення щодо вчинків інших соціальних утворень. У нашому випадку ситуацією соціальної невизначеності є алкогольна залежність і неясність подальшого майбутнього [2, с. 79].

При аналізуванні наукової літератури щодо проблеми алкогольної залежності та психологічних особливостей залежних було визначено, що міра прояву різних особливостей та їх наявність в особистості залежать від стадії, на якій перебуває індивід залежний від алкоголю.

Дослідження А. Семерикової є свідченням того, що на першій стадії залежний ще залишається соціально адаптованим, його контакти із оточуючими людьми приносять йому задоволення і не викликають роздратування. Проте вже запускається процес зниження самокритичності та здатності адекватно оцінювати себе, свої дії, контролю власної поведінки. Починають спостерігатися симптоми розладів пам'яті. З'являються нестійкість настрою, ідеї надцінності та унікальності свого «Я» [5, с. 78].

Дослідження Н. Борок та М. Суботязова ілюструє, що для хворих алкогольною залежністю, які знаходяться вже на другій стадії, значення локусу контролю на 69 % нижче, ніж у здорових людей. Для таких індивідів характерним є екстернальний (зовнішній) локус контролю, тобто вони впевнені, що вони нічого не можуть змінити у своєму світі [1, с. 43]. Це є свідченням низького рівня соціальних очікувань, оскільки для того, щоб взяти відповідальність за своє життя, треба прогнозувати його подальший плін.

Щодо самооцінки особистостей, залежних від алкоголю, то тут дослідники виявили, що у них домінує середній рівень її прояву, це свідчить про реалістичне ставлення до себе та адекватну самооцінку. Але другий компонент самооцінки – рівень домагань, який можна визначити як бажаний рівень самооцінки особистості, що проявляється у ступені важкості мети, яку індивід ставить перед собою, домінує у залежних або в заниженому, або завищеному діапазоні [1, с. 44], це може слугувати підтвердженням наявності низького рівня соціальних очікувань у таких індивідів та свідчити про незрілість особистості, невміння ставити реальні цілі, про небажання розвиватися.

На думку А. Семерикової, на третій або заключній стадії відбувається повна деградація особистості, суспільні норми втрачають для хворого будь-яке значення. При виборі моделі поведінки провідні потреби зводяться до примітивних фізіологічних. На цій стадії рівень соціальних очікувань знаходиться на найнижчому ступені розвитку, думки про прогнозування свого майбутнього зводяться до шляхів (зазвичай незаконних) задоволення власних потреб [5, с. 79].

Дослідник Т. Saha у своєму наробітку з проблеми алкоголізму зазначав, що представники психоаналітичної школи схильні до думки про те, що хворі алкогольною залежністю розчиняють Супер Его в алкоголі, зменшуючи оральну фрустрацію, відчуваючи в алкогольній ейфорії почуття вивільнення, ілюзію досягнення бажаного, бунту, а в стані похмілля задовольняють потребу у самозвинуваченні, аутодеструкції та бажанні покарати «значимих інших» своїми стражданнями [8, с. 86].

Для залежних від алкоголю індивідів характерною стає невірноваженість їх емоційної сфери. Вони легко піддаються афекту і скоюють неконтрольовані вчинки. На початкових етапах залежності вони відчувають провину за свою поведінку. Проте надалі відбувається формування механізмів психологічного захисту за типом заперечення реальності, проєкції, раціоналізації [6, с. 38].

Особистості властиве бажання оцінювати наслідки можливих кроків у ситуації взаємодії. Оцінка здійснюється, як мінімум, з точки зору ймовірності події або результату, і бажаності тих наслідків, до яких вона призведе. Ймовірність події та її бажаність є

ключовими ознаками, за якими особистість дає первинну оцінку. Якщо результат оцінюється як бажаний, то особистість буде нарощувати активність у своїх зусиллях задля досягнення такого результату. І навпаки, сконструює свою поведінку так, щоб уникнути небажаного ходу подій. Якщо подія або результат сприймаються особистістю як малоімовірні, то для багатьох осіб досягнення такого результату може залишитися лише красивою мрією. Висока ймовірність отримання результату, що цікавить людину, зміцнює прагнення особистості досягнути його.

Виходячи із такого розуміння впливу соціальних очікувань на особистість, ми можемо сприяти сприйняттю подій та результатів зусиль у близькому майбутньому у позитивному руслі серед залежних від алкоголю з метою повернення їх до звичайного нормального життя.

Висновки. Розглянуто психологічні особливості осіб із алкогольною залежністю залежно від стадій, на яких вона може перебувати. Зазначено, що трансформація рівня прояву соціальних очікувань та їх змісту, корекція сприйняття подій і результатів зусиль у позитивний бік справлятиме конструктивний вплив на розвиток особистості залежної від алкоголю, на її шлях виходу із стану залежності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борок Н., Суботялов М. Личностные особенности больных алкоголизмом второй стадии. Вестник Новосибирского государственного педагогического университета, 2016. № 3(31). С. 40-46.
2. Єрескова Т., Мазурик О. Соціальні очікування в умовах суспільних невизначеностей як соціологічний параметр «нових» нерівностей. Український соціологічний журнал, 2018. 17 (1-2), С. 77-81.
3. Попович И. С. Роль социальных ожиданий в становлении и развитии личности. Изв. Саратов. ун-та. нов. сер. сер. Акмеология образования. Психология развития, 2015. Т. 4, вып 2(14). С. 159-162
4. Рудавка С. І. Соціально-економічні проблеми алкоголізму в Україні та його вплив на здоров'я людини. Вісник Вінницького національного медичного університету, 2017. Т. 21 №2. С. 529-534.
5. Семерикова А. Алкоголизм – деструктивный феномен насильственной сексуальной преступности. Matters of Russian and International Law, 2016. № 7. С. 77-86.
6. Цуканова И. С., Алкогольная зависимость как вариант саморазрушающего поведения. Тюменский медицинский журнал, 2017. Т. 19, № 1. С. 36-41
7. Rotter J. B. The development and applications of social learning theory: selected papers. New York, 1982. 367 p.
8. Saha T. D. The role of alcohol consumption in future classifications of alcohol use disorders. Drug Alcohol depend, 2007. № 89. P. 82-92.

Рекомендує до друку науковий керівник професорка Шебанова В.І.